

LA PRIMERA TOPONÍMIA CATALANA DELS ACTUALS TERMES DE SANTA MARGALIDA I MARIA REFERIDA A UNITATS D'EXPLOTACIÓ AGRÀRIA¹

Antoni Mas i Forners

VIII Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Artà, 1993

La finalitat d'aquest treball és estudiar a un àmbit concret, l'antiga parròquia de Santa Margalida,² les característiques i els mitjans de formació de la toponímia referida a unitats d'explotació agrària produïda per la societat feudal nascuda com a conseqüència de la conquesta i colonització de *Mayurqa*. Es tracta, cal remarcar-ho, d'una toponímia lingüísticament catalana —tret de les escasses pervivències de l'andalusina— però que sol aparèixer a la documentació en llatí o llatinitzada, si més no pel que fa als genèrics que poden compondre el topònim.³ He centrat l'estudi únicament en la toponímia referida a les tinences agràries de dimensions considerables (alqueries, rafals i honors) atès que la resta, aquella que fa esment, per exemple, al règim feudal (cavalleria, baronia, alou, honor, possessió...), a les tinences de menors dimensions (peça, sort, camp...) i als accidents geogràfics de qualsevol tipus, no fa altra cosa que reproduir la terminologia emprada a Catalunya.⁴ Ho poden exemplificar, entre moltes d'altres, les següents citacions documentals, procedents de diversos esborranys —en català— d'escriptures notariales del 1377:

1. *Una peça [de] terra y gariga apel·lade lo camp de la Font (...) E afronta la dita pesa de terra de una part ab la honor d'en Domingo Monge e d'altre part ab la honor d'en Andreu Fabania [sic] y ab la cavalaria d'Elcudiola y d'altre part ab lo camí que partex de Santa Margalida y va a Campfuyós. Ítem un tros de paret que afronta ab lo dit camí y d'altre part ab la honor d'en Jacme Vey y d'altra part ab la honor del hereu d'en Guillem Beltran.*⁵

2. *Una sort de terra la qual yo avuia y posayia en la dita cavalaria la quals és asats prop la font de la pobla de Senta Margalida (...) la qual pesa de terra afronta de la una part ab lo camí públich e de les duas parts afronta ab les posacions d'en Jacme Vey e de le altre part ab ·I· troset de prat de Jacme Barsaló.*⁶

¹ Una versió d'aquest treball, modificada i considerablement ampliada, atès que s'hi estudia sobretot el procés de desaparició de la toponímia andalusina, va ser presentada al Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes (València, 2001) amb el títol *Colonització feudal i canvi toponímic a la Mallorca rural (1230-1350)*. El cas de la parròquia de Santa Margalida.

² Empraré aqueix terme per tal de designar la integritat de la parròquia de Santa Margalida, convertida en terme municipal en els inicis del segle XIV, que va conservar aproximadament els mateixos límits fins al 1836, data en què se'n va segregar el municipi de Maria de la Salut.

³ Cosa que, d'altra banda, no és res pus que un reflex dels usos lingüístics a la documentació de l'època.

⁴ Sobre la toponímia i els genèrics aplicats a les tinences agràries, vegeu J. BOLÓS (1997).

⁵ ARM PN T-612 f. 25.

⁶ ARM PN T-612 f. 39v.

3. *·I· altre sort de terra la qual yo avia e poseyia en la dita cavaleria asats prop del Stanyol (...) E afronta aquesta dita pesa de terra a la ·I· part a ·I· cararany que ve devés lo Stanyol y va devés Ero e de le altre part ab la posació d'en Pere Lonpart e de altre part ab les garigas comunes dels habitadós de la dita cavaleria e de la altre part afronta ab la posació d'en Jacme Vey.⁷*

L'anterior, d'altra banda, no té res d'estrany, si tenim en compte aquesta toponímia és conseqüència de l'empelt a Mallorca d'un sistema socioeconòmic —el feudalisme— des d'una àrea concreta —Catalunya— i de la destrucció de la societat indígena illenca.

LA ZONA OBJECTE D'ESTUDI

L'antiga parròquia de Santa Margalida està situada al nord-est de l'illa, a la badia d'Alcúdia i tenia una superfície aproximada d'entre 11.500 i 12.000 hectàrees. Durant l'època andalusina formava part del districte de Muruh, on es crearen dues parròquies, Sant Joan de Muro i Santa Margalida de Muro, ambdues recollides a la butlla d'Innocenci IV del 1248. El terme assignat a la parròquia de Santa Margalida formava part del patrimoni rebut pel comte d'Empúries en el repartiment de Mallorca, que passà a integrar la seva baronia a l'illa.⁸ De les seves terres a Santa Margalida, el comte en donà en alou franc tres alqueries al bisbe i capítol de Mallorca⁹ i dues jovades a la parròquia de Santa Margalida (E. de K. AGUILÓ, 1911). De la resta en cedí una part en feu —les anomenades cavalleries. Aquests feus, tots ells situats en la parròquia de Santa Margalida, eren els de Santa Margalida i Hero, el de Castellet, el de Maria, el d'Alcudiola, el de Roqueta, i el de sa Torre.¹⁰ Una de les característiques de la parròquia de Santa Margalida durant l'edat mitjana era la baixa densitat de població, inferior a un foc per quilòmetre quadrat en totes les recaptacions del morabatí del segle XIV, cosa que explica que les grans tinences —alqueries i rafals— ocupassin més del 95% de l'extensió del terme.¹¹

LA REUTILITZACIÓ DE LA NOMENCLATURA ANDALUSINA

En el decurs del segle XIII, i com a part d'un procés general a tota l'illa, els termes àrabs alqueria i rafal perderen el seu sentit originari¹² i es convertiren en un genèric amb el

⁷ ARM PN T-612 f. 39v-40.

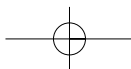
⁸ La baronia del comte d'Empúries integrava una part de Ciutat, aproximadament dues terceres parts de Sóller, i gran part de l'antic yuz de *Muruh* (SOTO, 1984: 7-39).

⁹ A començaments del segle XV, les alqueries i rafals sota alou del bisbe i capítol de la Seu eren les següents: «*Los Gassons*», l'alqueria dita «*Sabisbal*», una altra alqueria de pertinències de l'anterior alqueria, i un rafal vers la marina posseït per Joan Pastor. (ARM RP 2006 f.785-786).

¹⁰ Les primeres referències conegudes a aqueixes cavalleries es troben a ARM ECR 344 f 156, E. de K. AGUILÓ, (1911); MARCH-ROSSELLÓ (1981: 170-171); ALOMAR-ROSSELLÓ (1989: 168, 173, 176).

¹¹ El 1578 la superfície de les grans tinences —aleshores anomenades possessions— suposava aproximadament el 95% del total del terme. Aquesta relació s'ha obtingut restant l'extensió de les parcel·les i de la grandària aproximada de les cases i trasts dels nuclis de població a la del conjunt de l'antic municipi.

¹² Respecte d'aqueixa toponímia, vegeu À. POVEDA (1979-1980; 1992).

qual, juntament amb el d'honor, es designaven les tinences de dimensions considerables cedides (íntegrament o dividides en fraccions) als beneficiaris o als colons en domini útil o ple.¹³ Normalment, amb el genèric alqueria es feia esment a les tinences de major grandària i amb el de rafal a les de dimensions inferiors —però superior en tot cas a les parcel·les, camps o sorts de terra. Tanmateix, no resulta estrany que es produeixi una indentificació entre ambdós termes (*alcheria seu dictus rafallus Senceres qui alias vocatur lo rafall dels Deulosals* —1275—; *alquerie sive rafallo de Benicalvell* —1331—; *rafallo seu alqueria vocato de les Coves que est in valle de Nuce* —1339—)¹⁴ que, tal volta, era només un «record» dels apel·latius amb els quals s'hi feia referència en les primeres actes notariales. Per la seva banda, sembla que el genèric honor feia referència tant a les alqueries com als rafals; de fet, la mateixa tinença pot aparèixer referenciada indistintament com a honor (*honore Petri Fornari* —1337—) o com a rafal o alqueria (*alqueria Petri Fornari* —1308—).¹⁵ Resulta habitual també que, sobretot en el segle XIII, els genèrics alqueria i rafal apareguin precedits o com a sinònims dels apel·latius —tenència o possessió, en singular o en plural, amb els quals es podia fer referència a la divisió de l'alqueria o rafal en diverses parts, però també fer esment a la totalitat de les parcel·les o tinences tingudes pel mateix colon o beneficiari —i que aleshores integraven l'alqueria o rafal feudal. Pel que fa a la nova toponímia referida a alqueries, rafals i honors de l'àrea objecte d'estudi, cal distingir entre la descriptiva i aquella formada a partir de l'antropònim del posseïdor.

LA TOPONÍMIA DESCRIPTIVA

La toponímia descriptiva emprada per tal de designar alqueries i rafals és molt escassa;¹⁶ només n'he pogut documentar quatre casos, en què és emprada per tal de nomenar rafals: un que fa esment al color clar del terreny (—1371—¹⁷ i tres més que, curiosament, fan esment a la presència de coves, que devien constituir l'únic referent geogràfic que podia individualitzar aquells indrets, caracteritzats per la seva planor i per compartir una vegetació molt similar —pinar, alzinar i garriga: *raffallus de ses Coves des Píllars* (1346), *raffalli vocati de la cova d'en Serdà* (1347) *rafallo seu alqueria vocato de les Coves que est in valle de Nuce* (1339).¹⁸ A més dels anteriors, es documenten altres topònims descriptius, però que no fan referència a alqueries o rafals. Si els he indicat ací és perquè designaven contrades àmplies, que de vegades podien abastar diverses alqueries i rafals: es tracta del bosc anomenat pinar (1272), situat a la vorera de la mar (*boschi que vocatur pinar*);¹⁹ de la vall

¹³ Sobre les relacions socials entorn de la terra introduïdes amb la colonització, vegeu R. Soto (1984, 1990).

¹⁴ ECR 348 f. 149-149v; ARM PN M-2 f. 165-165v; ARM PN M-4 f. 24-25.

¹⁵ ARM PN R-11 f. 49v; ARM PN M-1 f. 87.

¹⁶ Era més habitual per referir-se a sorts o peces de terra i a accidents geogràfics, com torrents, barrancs, puigs, els quals solen aparèixer esmentats com a límits de tinences.

¹⁷ ARM PN T-12 f. 35-36 (1371).

¹⁸ ARM PN M-5 f. 48-49; ARM PN M-5 f. 95-96; ARM PN M-4 f. 24-25.

¹⁹ El tenor d'aqueix establiment deixa ben clar que el bé establert no és una alqueria ni un rafal, sinó simplement un bosc (*quendam quantitatem cuisdam boschi que vocatur pinar qui boschus est in parrochia Sancte Margarite de Muru*) tingut en nom del comte d'Empúries, del qual es reservava tota la fusta per a ús comú de la gent de la predita parròquia de Santa Margalida i de la parròquia de Sant Joan de Muro (*tota fusta que ibi est et cetero fuerit sit comunis et ad usum omnium gentium que nunc sunt et inde fuerint de predicta parrochia Sancte*

de la Nou²⁰ (*in valle vocata de Nuce*), on eren ubicades documentalment, a més d'en el terme de Santa Margalida, les alqueries de Binicavell i Roberia, en el segle XIII (1273).²¹

LA TOPONÍMIA FORMADA A PARTIR DE L'ANTROPÒNIM DEL POSSEÏDOR

La gran majoria de la nova toponímia referida a alqueries, rafals i honors es formà unint el nom o llinatge del posseïdor (o antic posseïdor) al genèric. Es tracta, en molts de casos, d'una toponímia efímera, que, fins que es produí una certa estabilitat de la població —a mitjan segle XIV—, només solia perdurar el temps que romania en mans del mateix colon o beneficiari o, com a molt, poc temps després de la seva mort o de l'alienació de la tinença, tot i que hi ha casos —com Deulosal, Montblanc, Roqueta o Vallobera— en els quals el topònim va romandre sense que s'hagués produït la permanència de colons amb el mateix llinatge.

Aqueix mitjà de formació de toponímia, que ja era l'habitual en el segle XIII, s'havia consolidat plenament en la primera meitat del segle XIV. En poden servir d'exemple, entre molts d'altres, els següents:

1. *Els confrontants de la meitat d'un rafal —que no és anomenat— establert el 1273: affrontat dictus raffallus cum omnibus suis pertinenciis et tenedonibus ex ·I· parte cum honore Arnaldi de Olivis quondam et ex alia parte cum honore Renovardi de Malbosch et ex alia parte cum tenedone alcherie voccata Maria et cum alcheria sive possessionibus alcherie Petri de Luch Rog et ex alia parte cum honoribus sive tenedonibus d'en Berengarii Clavel et Petri sa Verdera et ex alia parte cum rafallo Petri de Luch Rog.*²²

2. *La venda, el 1275, d'una tercera part de l'alcheria seu dictus raffallus Senceres qui alias vocatur lo rafall dels Deulosals: affrontat ex ·I· parte cum tenedonibus alcherie voccate Columbars et ex alia parte cum tenedonibus alcherie voccate Maria et ex alia parte cum tenendonibus alcherie voccate Nepta et ex alia parte cum tenodonibus alcherie quod hodie tenet en Ricolf et cum alcheria d'en Carbonel et d'en Garssia.*²³

LA TOPONÍMIA TRANSPORTADA DES DEL CONTINENT

Potser sota aquesta denominació caldria incloure tots aquells topònims formats a partir de l'addició d'un llinatge toponímic —els formats per un topònim, precedit o no de la partícula *de*— als genèrics alqueria, honor o rafal. Tot i que aquesta classificació hauria de comprendre també els referits a accidents geogràfics de qualsevol tipus (orònims,

Margarite et de parrochia Sancti Johannis de Muru [ARM ECR 348 f. 53v-54]. Tanmateix, el 1338, aqueix bosc, ja anomenat simplement pinar, era considerat part d'un rafal (*cuiusdam pinari prout idem pinar est in dicta parrochia* [Santa Margalida] *in quodam rafallo*. Arxiu Municipal de Santa Margalida, pergami núm. 5).

²⁰ Aquest és el topònim conservat actualment.

²¹ ARM ERC 348 f. 64-64v.

²² ECR 348 f. 68.

²³ ECR 348 f. 149.

hidrònims, vegetació, vies i edificis...), m'he detingut només en els que remetent a nuclis de població existents en el continent²⁴ amb un caràcter *transportat* clar —cosa que no succeeix amb la resta— i en aquells de naturalesa descriptiva en què el seu transport està perfectament documentat.

Com es pot apreciar en les llistes de topònims anteriorment exposades, els llinatges toponímics units als apel·latius genèrics aplicats a tinences agràries són molt habituals, cosa que, d'altra banda, no és més que el reflex de l'abundància d'aquest tipus de cognoms durant els segles XIII i XIV.²⁵ Ací em centraré només en aquells casos que el transport acabà per convertir-se en absolut; és a dir, en aquells que l'alqueria, honor o rafal va perdre aqueix genèric i el llinatge toponímic es va convertir en l'única denominació de la tinença (aqueix fenomen també es produí amb llinatges no toponímics, o que almanco no ho eren estrictament, com *Deulosal* i els *Gassons*).²⁶

1. Campfullós (a). És el nom d'una alqueria documentada el 1273 (*alcherie voccate Camp fuyllós*)²⁷ i el llinatge d'un dels seus posseïdors a la mateixa data (*Petro de Campfuyllós habitatori parrochie Sancte Margarite de Muro*), que continuava existint en el segle XIV a Santa Margalida. Atès que el llinatge apareix documentat a Catalunya,²⁸ cal pensar que es tracta d'un topònim transportat, molt possiblement des del Principat.²⁹

2. Castellet (a). Amb aqueix terme es fa referència tant al feu cedit, ja el 1256, pel comte d'Empúries al cavaller Bernat de Castellet,³⁰ com al nom d'una alqueria tinguda sota aquest alou (*alquerie de Castelleto*),³¹ que substituï l'andalusí *Sentoder*.³² Resta clar, doncs, que es tracta d'un topònim transportat i que el seu origen és català, però no la localització del topònim que el va originar, atès que l'apel·latiu *Castellet* és molt freqüent a Catalunya.³³

3. Montblanc. Tal com he exposat anteriorment, el topònim *Benilacham* fou substituït pel llinatge toponímic *Montblanc*, que portava el que segurament fou el primer posseïdor de l'alqueria, en Bartomeu de Comabella de Montblanc (*Bartholomeo de Comabela de Montealbo*). Que aquest portàs un doble llinatge toponímic, i que tots dos remetent a poblacions catalanes, fa que el seu origen català sigui molt clar i que probablement el segon llinatge indiqui quina era la seva residència abans d'establir-se a Mallorca; per tant, el llinatge *Montblanc* possiblement remeti a la vila del mateix nom del camp de Tarragona.

²⁴ Si faig servir aquest terme és perquè a Mallorca es localitzen topònims que remetent, per exemple, a un origen navarrès —com Navarra, a Pollença— o llombard —els Llombards, a Santanyí. Així i tot, cal fer esment que la gran majoria d'aquests topònims transportats són d'origen català.

²⁵ Sobre l'abundància dels llinatges toponímics a Mallorca durant l'edat mitjana vegeu ROSSELLÓ-VIDAL (1982).

²⁶ De vegades, el caràcter descriptiu d'aquests topònims ha motivat l'aparició d'etimologies populars, totes sense cap fonament, com la suposada existència d'un castellet a Castellet, d'una torre a sa Torre, d'un turó blanc a Montblanc —cosa que, a més, contradia l'edafologia: la terra d'aquell indret sol ésser roja. Com es podrà comprovar seguidament, es tracta de topònims transportats des de Catalunya a Mallorca.

²⁷ ECR 348 f. 113.

²⁸ A. Garcia (1968).

²⁹ Aquest topònim es conservà sense cap modificació fins al segle XV. En el segle XVI li afegiren el possessiu *son* (Son Campfullós), que mudà fins a convertir-se en Son Fullós, forma usada actualment.

³⁰ ECR 344 f. 156.

³¹ ARM S-9 f. 23-23v (1333).

³² Com ja havíem indicat, el 1371 apareix anomenada com l'*alqueria vostra vocata Castellet alias vocata Sentoder* (ARM PN T-12 f. 37v-40v).

³³ El topònim actual és *Castellet*, sense article, que és la forma més emprada, o *es Castellet*, amb article, que feien servir algunes persones d'edat.

4. Roqueta (a). Molt probablement té el seu origen en el llinatge toponímic d'un dels seus primers posseïdors, en Cardona de Roqueta, al qual el procurador del comte d'Empúries va establir, juntament amb en Pere Guàrdia, dues parts de l'alqueria Roqueta.³⁴ Com en el cas anterior, que aquest posseïdor dugués un llinatge toponímic doble (Cardona i de Roqueta) i que ambdós topònims indiquin poblacions catalanes fa pensar que aquest darrer topònim (de Roqueta) remet a la seva residència a Catalunya; una població, en tot cas, difícilment identificable per mor de l'existència de diverses poblacions amb el mateix nom al Principat.

5. Santa Eulàlia (a). En el segle XIII aqueixa alqueria apareix documentada el 1242 (MARCH-ROSSELLÓ, 1981:57) i el 1272 (*alcheria voccata de Sancta Eulalia*).³⁵ Podria tractar-se d'un hagiotopònim fossilitzat durant l'època andalusina o d'un topònim àrab que fes referència a una costa elevada (*sanad al-'uliya*), tal com proposa en Guillem Rosselló Bordoy per al seu homònim situat en el terme de la Ciutat de Mallorca (MUT-ROSSELLÓ, 1993:55-59,101). Tanmateix, no pens que es tracti ni d'una cosa ni de l'altra, atès que la situació del topònim —confrontant amb la mar i l'albufera— no sembla que fos la més idònia per a la ubicació d'una església. El mateix cal dir del possible ètim andalusí, ja que l'alqueria se situa en una planura on no existeix cap «costa elevada». Pens que resulta més probable que es tracti d'un topònim transportat, potser des de Catalunya o Occitània, on existien nombroses esglésies dedicades a Santa Eulària.

6. Santa Margalida (a). Es tracta de l'advocació a la qual fou dedicada l'església bastida en els terrenys de l'alqueria de Yachat o Hiachat (*la sgleya de aquí instituhida de Hiachat —1247—*), ja documentada el 1243 (ALOMAR-ROSSELLÓ,1989:167) i definitivament institucionalitzada com a parròquia en la butlla del 1248. Aquest hagiotopònim, en el decurs del segle XIII, va substituir l'andalusí de Yachat o Hiachat i va passar a designar tant aqueixa alqueria (*alcheria Sancte Margarite —1340—*),³⁶ com la cavalleria o senyoriu feudal que la comprenia (*cavalleria nuncuptae Sanctae Margaritae de Muro et de Ero*), el terme assignat a la parròquia —que, a partir de la primera meitat del segle XIV, es convertí en el seu terme municipal—,³⁷ com també el nucli de població que es va formar en les terres de l'alqueria (*ville et parrochie Sancte Margarite de Muro —1321—*).³⁸ Si l'he inclòs dins els topònims transportats és perquè —si interpret correctament un document al

³⁴ Biblioteca de la Real, BB-1-141-26. Topònim conservat.

³⁵ ECR 348 f. 53v-54. El topònim es conserva en l'actualitat, usualment deformat en Son Taulari, per la confusió de la partícula Santa amb el possessiu *son*.

³⁶ ARM PN M-4 f. 88v. El 1301 també es feia referència a l'alqueria Santa Margalida, com a una de les que integraven la cavalleria que després fou anomenada de Santa Margalida: *Nos Jacobus dei gratia rex Maioricarum (...) damus et concedimus vobis Berengario Arnaldi de Insula militi et vestris successoribus in aeternum omnes justitias civiles tantum in alcareis vocatis Sancta Margarita Hero et in rafallis vocatis Baxachdiria et Reboster et in rafalli d'en Castelló quem tenet quidam vocatus Colomeriis que alcariae et rafalli sunt in parrochia Sancte Margarite de Muro in insula Maioricarum in portione seu parta nobilis comitis Empuriarum* (Còpia del 1620 continguda a la capbreuació de les cavalleries de Santa Margalida de Pere Ramon Safortesa, ARM ECR 1148 f. 6v-7v).

³⁷ Vegeu-ne una mostra, recollida de documents del segle XIII: *termino Sancte Margarite de Moro* (1270, Arxiu Torrella armari 14, plec 32 núm. 34) *parrochie Sancte Margarite de Muru* (1272 ECR 348 f. 58v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 69); *Matheo Aham qui alias per gentes voccaris Maymon habitatori Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 109); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 111v); *termino sive parrochia Sancte Margarite de Muro* (1273 ECR 348 f. 112); *parrochia Sancte Margarite de Muro* (1290, Arxiu Torrella armari 14, plec 30 núm. 234).

qual ara faré referència— la parròquia hauria estat dedicada a Santa Margalida per mor que el primer o els primers clergues de la parròquia creada a Hiachat probablement procedien d'una parròquia o monestir anomenat Santa Margalida d'Empúries (*Sanctae Margaritae de Empurias*). Aquests, si la meua hipòtesi és la correcta, no haurien fet altra cosa que dedicar la nova parròquia a la mateixa advocació del monestir o parròquia del qual procedien; un trasllat d'advocació que, a la llarga, s'hauria convertit en transport toponímic.

Caldrà, però, argumentar aquesta proposta. El comte d'Empúries, en Pons Hugó, va cedir dues jовades en alou franc a l'església creada a Hiachat, donació que ja s'havia duit a terme el 1247 (*la cavalleria qui és dita Yachat, e són setze jовades, retingudes dues jовades en lo comun loch, les quals en Guillem Hugo ja dit dóna a la sgleya de aquí instituïda, de Hiachat*).³⁹ En una còpia d'un document del 1290 s'indica que aquestes dues jовades havien estat cedides pel comte a l'esmentada església i als seus germans, en poder d'en Joan de Verdera, prevere i procurador de Santa Margalida d'Empúries (*dictas duas jовatas terrae de Yachant pro ut melius datae et assignatae fuerunt per alodium franchum per Guillelmum Ugo quondam tunc administratorem seu procuratorem domini Ponciis Ugonis bonae memoriae Dei gratia ecclesiae predictae et fratibus eiusdem in posse fratris Joannis Verdarie praesbyterii et procuratoriis Sanctae Margaritae de Empurias*).⁴⁰ Tot i que no es pot precisar quan es produí aquesta donació, en tot cas era anterior al 1247, i —com veurem més endavant— no seria estrany que s'hagués produït en els primers anys que seguiren la conquesta. Que en Joan de Verdera, un prevere, rebés aquesta donació com a procurador de Santa Margalida d'Empúries i que s'esmentin els germans de la dita església (*gratia ecclesiae predictae et fratibus eiusdem in posse fratris Joannis Verdarie praesbyterii et procuratoriis Sanctae Margaritae de Empurias*) fa pensar que, almenys en principi, l'administració de l'església s'encomanava a l'església o monestir de Santa Margalida d'Empúries. Si això fos així, aquesta donació comptaria amb, almenys, un paral·lel, atès que el 1233 en Carrós, senyor de la cavalleria de Felanitx, féu donació de dues jовades al monestir de Sant Pau de Camp, de Barcelona, a l'església de Santa Maria de Felanitx i al seu rector, que aleshores era fra Armengol, monge d'aqueix monestir (Rosselló 1972, 17-18).

La presència de clergues procedents de Catalunya no té res d'estrany —cal recordar que, en les primeres dècades que seguiren a la conquesta, el clergat mallorquí era *importat*—, com tampoc tendria res d'estrany que els clergues procedents de Santa Margalida d'Empúries haguessin dedicat l'església creada a Mallorca a la mateixa advocació de l'església o monestir d'on procedien: en el segle XIII, a la parròquia veïna de Sant Joan de Muro, es bastí un oratori a l'alqueria de Castell-Llubí, que formava part del domini feudal del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Significativament, aqueix oratori (avui parròquia) estava dedicat, ja el 1297, a Sant Feliu (Alomar, Rosselló 1989, 72).

7. Sa Torre (a). Amb aqueix terme es fa referència al feu cedit al cavaller Pere Sa Torre, ja documentat el 1272, i a l'alqueria en la qual habitava el descendent d'aqueix cavaller, en Pere sa Torre en la primera meitat del segle XIV, que en la segona meitat de la centúria ja era anomenada sa Torre. Pel fet que aquest cavaller fos de la maïnada del comte d'Empúries, cal pensar que era d'origen català, tot i que aquesta circumstància no es pot assegurar fefaentment.⁴¹

³⁸ Arxiu Municipal de Santa Margalida, pergami núm. 3.

³⁹ E. de K. AGUILÓ (1911).

⁴⁰ Arxiu Diocesà de Mallorca III/163/4.

⁴¹ Topònim conservat.

8. Vallobera (a). No es pot precisar si es tracta d'un topònim traslladat o transplantat, atès que no he pogut documentar cap posseïdor de l'alqueria amb aqueix llinatge —existent però a altres indrets de Mallorca durant el segle XIV (Miralles 1997, 668)—; en tot cas, el seu origen català resulta clar, atès que existeixen diferents poblacions a Catalunya amb aquest nom.⁴²

A més, cal fer notar que en el terme de l'antiga parròquia de Santa Margalida, en concret en l'actual terme municipal de Maria de la Salut, existeixen dos topònims que es poden considerar com a toponímia transportada, però que no he pogut documentar en les fonts medievals: la vall d'Aran, vora Roqueta, i ses Tarragones, un antic sementer de la possessió Montblanc. Desconec si el topònim ses Tarragones té cap tipus de relació amb el de Montblanc, però, en tot cas, resulta curiós que dos topònims procedents de la mateixa comarca de Catalunya se situïn un devora l'altre a Mallorca.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M. «Què te que veure Catalunya amb Mallorca? Som catalans els mallorquins?». A: *Conferències sobre regionalisme dites pels A. M. Alcover, Benet Pons i Fàbregues, Lluís Martí Ximenis, Llorenç Riber i Miquel Ferrà al Centre Català de Mallorca*. Palma, 1909.
- ALOMAR, G.; ROSSELLÓ R. *Història de Muro. 1229-1349*. II vol. Mallorca, 1989.
- ALOMAR, G. [et al.]. *Història de Muro*. Vol. I. Palma, 1994.
- BOLÓS, J. «Aportació al coneixement de les terres de conreu a Catalunya a l'edat mitjana». *Acta Històrica et Archeologica Mediaevalia* 14-15, 1997, pàg.143-174.
- FONT, A. [et al.]. *Una vil·la romana al pla de Mallorca*. Palma, 1995.
- FONT, B. *Historia de Llucmajor. Volumen primero*. Palma, 1973.
- GARCIA, A.; GARCIA, A. *El solar catalán, valenciano y balear*. Barcelona, 1968.
- KOSKA AGUILÓ, E. «Pons Hugo, Comte d'Ampúries atorga a'n Ramon de Pedardell reducció a una sola cavalleria de les dues que havien de prestar el dit Ramon y son germà quondam, per terres que tenien en feu en el terme de Muro —16 desembre 1247—». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* XIII, 1911, pàg. 287-288.
- MARCH, J. F.; ROSSELLÓ, R. *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al segle XVI*. Mallorca, 1981.
- MAS, A. *Mapa de la Vila de Santa Margalida del segle XVII*. Mallorca: Ajuntament de Santa Margalida, 1997.
- MUT, A.; ROSSELLÓ, G. *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma, 1993.
- POVEDA, A. «Repertori de toponímia arabo-musulmana de Mayurca segons la documentació dels arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1300)». *Fontes Reum Balearium*. Vol. III, 1979-1980, pàg. 81-119.
- «Mayurqa. Un espai agrari d'alqueries i rafals». *Estudis d'història econòmica* 1, 1992, pàg. 5-11.

⁴² Topònim conservat fins al segle XVIII.

LA PRIMERA TOPONÍMIA CATALANA DELS ACTUALS TERMES DE SANTA MARGALIDA I MARIA...

- ROSSELLÓ, R. *Felanitx a mitjan segle XIII*. Felanitx (Mallorca), 1972.
- ROSSELLÓ, J.; VIDAL, J. A. *Incidència de la toponímia catalana sobre els llinatges de Mallorca*. Palma, 1982.
- SOTO, R. «Sobre mudéixars a Mallorca fins a finals del segle XIII». A: *Estudis de Prehistòria, d'Història de Mayurqa i d'Història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló i Bordoy*. Palma, 1982, pàg.197-221.
- «Introducció». A: *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca. Edició a cura de Ricard Soto i Company*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1984.
- «“Repartiment” i “repartiments”: l'ordenació d'un espai de colonització feudal a la Mallorca del segle XIII». A: *De al-Andalus a la sociedad feudal: los repartimientos bajomedievales*. Barcelona: CSIC, 1990, pàg.1-51.
- VERGER, J. *Breve historia de la villa de Santa Margarita escrita en latín por el Dr. Juan Verger Presbítero y Rector de dicha villa traducida al castellano por Don Simón Alzina traducida al castellano por D. Simón Alzina Presbítero y Rector de N. Señora de la Sapiciencia. Año de 1830*, Palma, 1884. [L'original data del segon quart del segle XVIII].

